

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA FASÎHÎ MAHLASLI ŞAİRLER VE HASAN FASÎHÎ'YE ATFEDİLEN DİVAN ÜZERİNDE ANALİTİK BİR İNCELEME

ANALYTICAL STUDY ON THE POETS WITH THE PSEUDONYM FASIHI IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE AND A DIVAN (POETRY BOOK) THAT ATTRIBUTED TO HASAN FASIHI

ПОЭТЫ КЛАССИЧЕСКОЙ ТУРЕЦКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПОД ПСЕВДОНИМОМ ФАСИХИ И АНАЛИТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ДИВАНА, ПРИПИСЫВАЕМОГО ХАСАНУ ФАСИХИ

Ahmet İÇLİ*

ÖZ

Farklı, özgün olma endişesi ve tanınma uğraşlarına rağmen şairlere ait eserler, şiirler hatta hayat hikâyeleri birbirine karışabilmektedir. Mahlas, şair(ler) veya kaleme alınan eser (ler)de farklılık ve özgünlük bağlamında ayırıcı görev üstlenebilir. Klâsik Türk Edebiyatında şairlerin neredeyse tamamı mahlas/müstear isim kullanmışlardır. Ancak çeşitli sebeplerden ötürü bazı mahlasların daha önce başkaları tarafından da kullanılabilirdiği durumlar söz konusu olmuştur. Bu durum bir dizi karışıklığı da beraberinde getirmektedir. Bir diğer ifade ile aynı mahlas ile şiir yazma, şairlerin şiirlerinin karışmasına yol açabilmektedir. Biyografik eserlerde, tezkirelerde olduğu gibi birleştirilmiş eser ve/veya şiir seçkisi olan mecmularda aynı mahlası taşıyan şiirler/şairler bulunmaktadır. Şiirlerin varlığı edebiyata katkı bağlamında olumlu olmakla birlikte bazen hangi şaire ait olduğu noktasında karmaşaya da sebebiyet vermektedir. Kaynaklarda ve tezkirelerde belirtildiği kadarıyla, Klâsik Türk şiirinde, 15 veya 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar, eserlerinde ve şiirlerinde Fasîhî mahlasını kullanan bazı şairler bulunur. Bu şairlerden birine ait tespit edilen Türkçe Divan bulunmaktadır. Diğer şairlerden bazılarının ise divanları, henüz tespit edilmemiştir. Bir kısmının ise şiir mecmualarında şiirlerine rastlamak mümkündür. Ayırıcı bir özellik taşımadığı sürece mecmualardaki şiirlerin hangi Fasîhî'ye ait olduğunu belirlemek güçtür. Ancak karşılaştırmalı bir analiz sonucu, mümkün merteye bazı sonuçlara ulaşılabilmektedir. Çalışmamızda kaynaklarda ve akademik çalışmalarda tanıtılan Fasîhî mahlaslı şairler üzerinde durulacak ve Hasan Fasîhî'ye atfedilen Divan'ın değerlendirilmesi yapılacaktır. Elde edilen verilerin/bulguların kendi arasındaki, birbiriyle olan alakaları ve

* ORCID: [0000-0002-7478-7518](https://orcid.org/0000-0002-7478-7518), Prof. Dr. Ahmet İÇLİ, Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Batman-Türkiye, ahmet.icli@batman.edu.tr

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaş Şairler ve Hasan Fasihi'ye Atfedilen...

bütünlüklerinin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır. Bilgiler ve tespitler arasındaki benzerlik, tutarsızlık veya tahmin edilen durumların gerçekliği, sapması ve ilişkilerin araştırılması, analitik inceleme çerçevesinde yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mahlas, Fasîhî, Mecmua, Divan

ABSTRACT

In Classical Turkish (Divan) Literature, most of the poets used pseudonyms. The pseudonym can play a distinctive role within the scope of difference and originality in the poet(s) or the work(s) written. However, despite the concerns of being different and original and the efforts to be recognized, works, poems and life stories can be mixed with each other. There are many reasons for this. The first of these is to use the same pseudonym. This situation brings with it a number of confusions. However, it is seen that many poets and their works are mixed both in tazkeerahs, magazines/compilations and other texts. Even poetry books or other works of poets can be attributed to someone else. There are poems with the same pseudonym in biographical works, as in tazkeerahs, in magazines with a selection of combined works and/or poems. Although the existence of the poems is positive, it also causes confusion at the point of to whom it belongs. As stated in the sources, there are poets in Classical Turkish poetry, from the 15th or 16th century to the 18th century, who used the pseudonym Fasihi in their works and poems. One of them has a Turkish Divan (poetry book) found in libraries. Although some of the other poets have poetry books, they have not been identified yet. Unless it has a distinctive feature, it is difficult to determine which poet belongs to Fasihi's poems in magazines/compilations. However, as a result of a comparative analysis, some results can be reached as much as possible. In our study, poets with the pseudonym Fasihi introduced in the sources and academic studies will be emphasized, and their classification will be made as much as possible. It will be evaluated the integrity of the poets and their poems in their relations and with each other. Information and determinations, that is, the similarity, inconsistency or the reality of the predicted situations, deviations and relationships between the relevant data will also be tried to be investigated in the context of analytical analysis.

Keywords: Classical Turkish Literature, Pseudonym, Fasihi, Journal, Divan (poetry book)

АННОТАЦИЯ

Несмотря на усилия быть другим, оригинальным и узнаваемым, произведения, стихи и даже истории жизни поэтов порой смешиваются друг с другом. Псевдоним может играть отличительную роль у поэта (ов) или произведения, написанных в контексте различия и оригинальности. Почти все поэты классической турецкой литературы использовали псевдонимы. Однако были случаи, когда по разным причинам одни псевдонимы использовались другими раньше. Эта ситуация приносит с собой ряд недоразумений. Другими словами, написание стихов под одним и тем же псевдонимом может привести к смешению стихов поэтов. В биографических произведениях, в сборниках включены стихи или же имена поэтов с одним и тем же псевдонимом. Существование стихов положительно с учётом вклада в литературу, но иногда также вызывает путаницу с точки зрения принадлежности. В классической турецкой поэзии, насколько указано в источниках и биографиях, есть поэты, которые использовали псевдоним Фасихи в своих произведениях и стихах с 15 -го или 16 -го века до 18 -го века. Идентифицирован турецкий диван, принадлежавший одному из этих поэтов. Диваны некоторых других поэтов ещё не определены. Стихи некоторых из них можно встретить в поэтических сборниках. Если у него нет отличительной черты, трудно определить, к какому Фасихи принадлежат стихи в сборниках. Однако

в результате сравнительного анализа можно максимально достичь некоторых результатов. Наше исследование сосредоточено на поэтах с псевдонимом Фасихи, представленных в источниках и академических исследованиях, оценен диван, приписываемый Хасану Фасихи. Имеется попытка оценить актуальность и целостность полученных данных и выводов. Сходство, несоответствие или реальность прогнозируемых ситуаций, отклонений и взаимосвязей между информацией и определениями трактованы в рамках аналитического исследования.

Ключевые слова: классическая турецкая литература, псевдоним, Фасихи, сборник, диван.

GİRİŞ

Klâsik Türk şiiri edebî geleneğinde “mahlas” kullanmanın önemli yeri vardır¹. Şairlerin, çoğu zaman adlarından öte mahlaslarıyla tanındıkları bilinmektedir. Birçok şair, asıl adlarından farklı olabilen ve şiirlerinde kullandığı müstear adlarıyla kaynaklarda yer alır. Klâsik Türk (Divan) Edebiyatında aynı mahlası taşıyan şairlerin varlığı bilinmektedir. Bunların kaleme aldıkları eserlerin hangisine ait olduğu konusunda kesin bilgi olmayabilir. Çoğu zaman şiirlerin, meşhur ve bilinen ya da sadece (ilk akla gelen tezkire gibi) kaynaklarda adı geçen bir şaire atfedilme durumu gerçekleşmektedir. Oysa divanın veya şiir(ler)in başkasına ait olması pekâlâ mümkündür. Divan şiirinde mahlas kullanımı, aynı mahlaslı şairler, mahlas değiştiren şairler ve şiirleri karıştırılmış ya da karıştırılması muhtemel şairlerle ilgili olarak kaleme alınmış birçok akademik (Ambros, 1987; İsen, 1989; Açıkgöz, 1989; Koz, 1987; Kalpaklı, 2001; Kurtoğlu, 2006; Köksal, 2006; Erdoğan, 2009) çalışma vardır. Bunlardan bazıları (İçli, 2016, 2020, 2021), aynı mahlaslı şairlerin tasnifine yönelik çalışmalardır.

Aynı mahlası taşıyan şahsiyetlerin şiirleri ve eserleri karıştırılabilir. Şiirin sahibi dışında başka birine atfedilmesi mümkündür. Bunda mahlas benzerliğinin etkisi olabilir. Bununla birlikte, başkalarının şiirlerini kendisine aitmiş gibi gösteren kişilerin varlığı da inkâr edilemez. Aynı dönemde yaşamış şairlerin kendilerine ait olmayan şiirleri sahiplenmesi aynı derecede mümkündür. Bu türden karmaşaya neden olarak temelde aynı mahlas taşıma görünse de derleyiciler, divan tertip edenler gibi metinleri kayda geçiren kâtiplerin bazen yeterli bilgiye sahip olmadan tam anlamıyla araştırmalar yapmadan bilgi aktarımında bulunması da sayılabilir.

Aynı mahlas kullanımından dolayı hem ilk kaynaklardan olan tezkirelerde hem de derlenen şiir mecmualarında hatta bazı divanların tertibinde çeşitli karmaşaların olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan akademik çalışmalarda şairler ve onlara ait şiirlerin tespitinde çeşitli problemler ortaya çıkmakta; bunun sonucunda bazı şairlerin şiirleri, divanları veya diğer eserleri başkalarına atfedilebilmektedir. Dönem itibarıyla ulaşılan kaynaklar eksenli eksik veya hatalı bilgilerin varlığı söz konusu olabilir. “Ortak mahlas kullanımı sebebiyle, geçmişte çeşitli sıkıntılar, yanlışlıklar meydana gelmiş, şairler ve şiirler birbirine

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ali Yıldırım (2006). *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlasnâmeler*, Akçağ Yayınları.

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaşlı Şairler ve Hasan Fasîhi'ye Atfedilen...

karıştırılmıştır. Bu yanlışlıklar hâlen devam etmekte, belki daha da artmaktadır” (Erdoğan, 2009, s. 56).

Çalışmamız, Fasîhî mahlasıyla şiirleri bulunan ve kaynaklarda bahsedilen şahsiyetlerin tanıtımı ve Hasan Fasîhi'ye atfedilen divanın değerlendirilmesidir. İncelememizde Fasîhî mahlasını taşıyan şairlere atfedilen eserlerin ve şiirlerin kısa değerlendirmeleri ile tasnifleri yapılmaya çalışılacaktır. Kaynaklarda varlığından haber verilen ancak akademik tanıtımların olmadığı şairler üzerinde de (mümkün mertebe) tanıtım amaçlı değerlendirmeler yapılacaktır.

Makalemizin yazımı esnasında veyahut sonrasında, bahse konu şairler hakkında yeni çalışmalar ve tespitler olması mümkündür. İncelememiz bunlara katkı bağlamında değerlendirmeler içermektedir. Çalışmamız öncesinde yapılan tüm akademik yayınlar ve kaynaklardaki bilgiler, eksik de olsa, bir amaç ve çabanın ürünüdür. Bunlar yapılmamış olsaydı bugün bu makale de olmayacaktı. Bundan dolayı yaptığımız değerlendirmeler, temelde gerçek bilgiye en yakın olanını hatta gerçeği yakalamak için birer çabadır. Bunun için de tarihsel bakış açısıyla var olan bilgiler bağlamında değerlendirmeler ve çıkarımlar yapılacaktır. Elde ettiğimiz veriler; ulaştığımız kaynaklardaki ve akademik çalışmalardaki bilgilerin karşılaştırmalarının küçük bir sonucudur.

Klâsik Türk Edebiyatı araştırmalarında temel yöntemlerden biri de içerik analizidir. Şekil ve muhtevası kapsamında yapılacak olan analizde örnek olay bağlamında, tespit edilen eserin içeriği belirlenir. Eserlerde bulunan şiirler ve şairler hakkında nicel ve nitel analiz sonrası, gerekli değerlendirmeler yapılır. Şiirler, yazar/şairler hakkında gerekli araştırmalarda bulunmak ve yapılan araştırmaları karşılaştırmak bu gayretin bir ürünü ve sonucu olabilmektedir. Analitik çalışma ve araştırma yazıları; elde edilen verilerin birbiriyle ve kendi içindeki ilişkilerin değerlendirmesini ve karşılaştırmasını kapsar. Ayrıca, verilerin bütünlüğü ve ilişkiler ağını irdeler. Veriler sonucu yapılan tahminler, saptamalar ve tutarsızlıklar ile korelasyonlar (ilgileşim) analitik çalışmanın öncelendiği durumlardır.

Şairleri tanıtıcı ve tasnif edici kaynakların başında tezkireler gelmektedir. Mecmualar da aynı şekilde müelliflere ait eserleri veya şiirleri barındırma noktasında önemli kaynaklar arasındadır². Bunun yanı sıra, bir müellife ait eser veya eserlerin müstakil olarak bir kitap hâlinde varlığı edebiyat tarihi açısından önemli kaynak ve delillerdendir.

Çalışmamızda, aktarılan bilgilerin tümü tezkirelerde, şairlere ait divan nüshalarında ve şiir mecmuaları ile bu kaynaklar eksenli olarak şairler üzerinde yapılan yayınlardaki bilgilerin analizi eksenlidir. İleride yapılacak olan yeni çalışmalarla farklı ve yeni bilgiler gündeme gelebilecek ve bugünkü tespitlerin birçoğu farklı ifadeler ve analizler sonunda yerini yeni tespitlere bırakabilecektir. Her bilgi kendinden önceki bilgilerden iz ve bilgi taşır, onlardan yararlanır, onlarla birlikte gelecekte yapılacak olan çalışmalara yön ve şekil verir. Tarihsel çalışma metodu bunu gerektirmektedir.

² Mecmualarla ilgili birçok akademik çalışma yapılmakla birlikte, mecmuaların önemi hakkında kaynakçada da belirtilen (Kut, 1986 ile Aynur, vd. 2012) çalışmalara bakılabilir.

Bugün için doğru olan bilgi, farklı tetkikler sonucu yerini yeni bilgilere bırakır. Bilgi yanlış olduğu takdirde, sonraki çalışmalara yön verici özelliğe de bürünebilir. Yanlışlanabilirlik kuramı da bu bağlamda değerlendirilebilir. Çünkü her bilginin bir sonraki bilgiyle yeni bir sürece girebileceği ve bugün için doğru olanın yarın yanlış olabileceğine dair ilkeleri barındırır. Ayrıca varsayımlarımızın bilimsel olması için kimi olasılıkları dışarda bırakmak kadar kimi olasılıkları da düşünmemiz gerekebilecektir. Her olasılığı düşünmek, bunun sonucunda da varılan sonuç hakkında tereddütlü olmak da bu ilkenin bir görüntüsüdür. Hatta mümkün merteye bilginin yanlış olabilme ihtimallerini düşünmek gerekmektedir. Bugün için bir bilgi, farklı kaynaklarla ve derinlemesine incelemeyle yerini farklı bir bilgiye bırakmış olabilir. Yarın farklı çalışmalarda bizim tespitlerimiz de eleştirilebilir bir konuma gelebilir. Her yeni tespit ve araştırma bilime katkı sunma amacıdadır. Bu bağlamda yaptığımız açıklamalar; bilimin temel ilkelerinden olan tarafsızlık ilkesi ve bize göre “olması gereken”den öte “olanı” değerlendirmek ilkesi çerçevesindedir. Açıklamalarımızda da görüleceği üzere birçok yerde kesin ifadelerden kaçınılmıştır. Tespitlerdeki ihtimaller ve göremediğimiz kaynaklar olabileceği endişesiyle hep olasılıklar ve ihtimaller üzerinde düşünülmüştür. Çalışmamız, bu yönüyle bir hipotez mahiyetine bürünmüştür.

Bilginin ve kaynağının sağlam analiz ve karşılaştırma aşamalarından geçmesi bilimsellik adına atılması gereken önemli adımlardır. Savunduğumuz veyahut kaynakların yanlış yorumlanması sonucu öne sürdüğümüz görüşler ya da alıntılıdığımız bilgilere sadık kalmanın verdiği hassasiyetlerden dolayı yanlış veya eksik bilgiler de vermiş olabiliriz. Bu bağlamda, makalenin yeni bilgilere ve araştırmalara yol açması temennimizi belirtmek isterim.

Çalışmamız, Fasîhî mahlaslı şairlerin analitik düzlemde incelemesini içermektedir. Bu bağlamda, tespit edilen şairlerin tümü hakkında, çalışmanın maksadının gerçekleşmesi için yeterli olan şiirlerden hareketle karşılaştırmalarda, tahminlerde ve saptamalarda bulunulacaktır. Çalışmamızda, bugüne kadar yapılmış ve imkânlar dâhilinde ulaşılabildiğimiz kaynaklardan yararlanılmıştır. Mecmualarda ve cönklerde Fasîhî mahlası veya başlığı taşıyan birçok şiir bulunmaktadır. Bunlar şu an için tasniften uzak tutulmuştur. Çünkü şiirlerin hangi Fasîhî’ye ait olduğunun tespiti ve şiirleri yazmak makalenin sınırlarını aşacaktır. Bunlar başka çalışmalarda konu edinilebilir. Ayrıca İran edebiyatında varlığı bilinen Fasîhî mahlaslı şairler (Müstakimzâde 2000, 339b; Kuşoğlu 2012: 445, 785, 337, 681) incelemeye alınmamıştır. Makaleyi kaleme almaya götüren süreç, bir mecmuada geçen “Fasîh(i)-i Amîdî/Amedî (امدی)” ibaresini takip etmek olmuştur. Tezkirelerden başlayarak bu mahlası taşıyan şairler üzerinde karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Ardından bu şairler hakkında derleyici ve tanıtıcı ansiklopedi maddelerinden yararlanılmıştır. Sonraki işlem ise şairler üzerinde kaleme alınan akademik yayınların analizi olmuştur. Fasîhî mahlaslı şairler tanıtılırken mümkün merteye kaynaklarda belirtilen ölüm tarihleri ve yaşadıkları yüzyıllara göre bir kronoloji takip edilmiştir.

1. Fasîhî Mahlaslı Şairler

Kaynaklardan ve yapılan akademik araştırmalardan yaptığımız derlemelere göre Fasîhî mahlasıyla şiir yazarların sayısı 12 (on iki)dir. Bu sayı, yapılan tasnif ve değerlendirmeler çerçevesindedir. Yoksa birinin iki farklı kişi olarak tanıtılması ihtimal dâhilindedir. Ayrıca iki farklı şairin tek bir mahlas altında işlenmesi veya işlendiği durumlar da olabilir.

1. 1. Fasîhî-i Halife (15-16. yüzyıl)

M. Fatih Köksal'ın (2013) Edirneli Nazmi (Köksal, 2012), Eğirdirli Hacı Kemal (Morkoç, 2003) ve Pervane Bey'in (Gıynaş, 2017) şiir mecmualarından hareketle tanıttığı şairin 15 veya 16. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir. Köksal'ın analizleri ve tespitlerimize göre bu şair(ler) hakkında tezkirelerde bilgi yoktur. Pervane Bey mecmuasındaki nazire bir şiirin başlığında (Gıynaş, 2017, s. 281) “Nazire-i Fasîhî-i Halife” başlığı vardır. Bu şiir, Edirneli Nazmi'nin mecmuasında da (Köksal, 2012, s. 313) geçmektedir. Şair için tanıtıcı olması amacıyla “Halife” künyesi tarafımızdan eklenmiştir. Şiir aşağıdaki gibidir:

*Koma elden 'arîf iseñ bir nefes cām-ı şarâb
Uşbu çarh-i pîre-zenden geçmedin vakt-i şitâb*

Şiirlerin özellikle Hacı Kemal'in *Camiün-Nezâ'ir*'inin yazım yılından (M. 1512) ötürü iki farklı kişiye ait olması muhtemeldir. Bundan dolayı biri Fasîhî diğeri de Fasîhî-i Halife olmak üzere iki kişiden bahsetmek de mümkündür. Geniş bilgi ve şiirlerin tamamı için ilgili kaynaklara bakılabilir (Morkoç 2003; Köksal 2012; Gıynaş 2017)

1. 2. Fasîhî Bey (16-17. yüzyıl)

Edebiyat tarihimiz açısından önemli bir kaynak olan Hisâlî'nin *Metâliü'n-Nezâir*'inde (Kaya, 2003) başlığında “Fasîhî Beg” yazılı 5 (beş), biri de “Velehû Fasîhî” yazılı 1 (bir) adet olmak üzere toplamda 6 (altı) matla/beyit bulunmaktadır. Fasîhî üzerinde bugüne kadar yapılan çalışmalarda, bu eserde geçen şairden bahsedilmemiştir. Bundan dolayı da sadece tasnif amaçlı ayrı bir şair olarak değerlendirilmiştir. Bu mecmuada şiirleri bulunan şair ile Halife Fasîhî başlığındaki şair veya şairlerle aynı kişi olması muhtemeldir. Mecmuada şaire atfedilen şiirler, şu an için, başka kaynaklarda aynı mahlaslı diğer şairlerin şiirleriyle uyuşmamaktadır. Şaire ait nazire beyitler, genellikle 16. yüzyılda yaşamış şairlerin beyitleriyle aynı yerdedir. Bundan dolayı onu, en erken 16. yüzyılda yaşamış bir şair olarak değerlendirmek mümkündür. Hisâlî'nin eserinin tamamlanma süreci M. 1651 yılına tekabül ettiği için şairin 17. yüzyıl başında yaşayan biri olması da muhtemeldir. M. 1655 yılında vefat eden Uşşâkizâde Fasîhî olması ihtimal az da olsa mümkündür. Fasîhî Beg'e ait olan şiirlerin matlaları için ilgili kaynağa bakılabilir (Kaya 2003; Yiğit Kaya, Kalyon 2013)

Hisâlî'nin *Metâliün-Nezâir* adlı matlalar seçkinde şaire ait olarak sunduğu beyitlerden biri de şudur:

*Devr-i gül gibi çün eyyâm-ı 'ömür tîz geçer
Kûs-ı rihlet çalınur kâfile-i 'ömr göçer* (Kaya, 2003:594)

Beyit, bir şiir mecmuasında, altı bendlik bir müseddesin ilk biriminin son iki dizesi (beş ve altıncı beyit) olarak yer almıştır. (06 Hk 436, yk. 79a-79b). İlgili mecmuada şiirin başlığında ve mahlas biriminde “Fasîhî” ibaresi vardır.

1.3. Fasîhî, Uşşâkîzâde Mehmed (Ölm. 1655)

Adı Mehmed'dir. Uşşâkîzâde ailesindedir. Birçok medresede müderrislik yapan şair, son olarak Kudüs kadılığı görevinde bulunmuştur. Müstakimzâde *Mecelletü'n-Nisab*'da “Hasta” kelimesinin verdiği H. 1065 ölüm yılıyla Fasîhî-i Uşşâkî'yi tanıtır. Divanı olduğunu belirttiği bölümdeki bilgilere göre şairin kimliği şöyledir: Mehmed bin Abdulaziz İbn-i Hüsammeddinü'l-Uşşâkî (2000: 339b). H. 1065 yılı Cemâziye'l-Evvel / M. 1655 Mart-Nisan ayında vefat etmiştir (Ekinci, 2018, s. 718; Tuhfe-i Nâili: C. 2, s. 773).

Vakâyü'l-Fuzalâ'da geçen “Fasîhî mahlası ile dîvân-ı eş'âr-ı dil-güşâları” ifadesinden hareketle şairin bir divanının olduğu söylenebilir. Hatta bu divanı ve şiirlerinin söz ustaları tarafından değer gördüğü belirtilmektedir (Özcan, 1989, s. 225). *Vakâyü'l-Fuzalâ*'nın son baskısında şaire ait yeni bilgiler ve yeni şiir örneklerinin olduğu görülmektedir (Ekinci, 2018, s. 718-721). Seyrekzâde Asım, şaire ait olarak verdiği manzumenin iki beytinin mecmuasından olduğunu belirtmektedir (Coşkun 1985: 127). Bu bilgiye göre şairin bir şiir mecmuasının yahut divanının bir taslağının olduğu söylenebilir. Aynı şiir ve başka manzumeleri, *Beliğ Tezkiresinde* de geçmektedir (Abdulkadiroğlu, 1999, s. 315-317).

1.4. Fasîhî, Mehmed (Ölm. M. 1693-4) Divan Kâtibi

Sâlim, divân-ı hümâyun kâtipliği yapmış ve H. 1105/M. 1693-4 yılında vefat eden adı Mehmed olan bir şairden bahsetmiş ve ona ait üç beyit vermiştir (İnce, 2005, s. 560; Tuhfe-i Nâili, C. 2, s. 773-4). Bu şiirin tamamı olduğu düşünülen bir gazel, bir şiir mecmuasında da geçmektedir (06 Hk 34/4, yk.98b). Şiirin muhteva olarak Ayvansarâyî'de (Ekinci, 2017, s. 237) ve Hasan Fasîhî'ye atfedilen divanda bir benzerinin olduğu görülmektedir.

1.5. Fasîhî, Niğbolulu Mustafa (Ölm. 1694) Divan Kâtibi

Adı Mustafa'dır. Niğbolulu olup defterdarlık görevlerinde bulunmuştur. Bulgaristan ve/veya Rumeli doğumlu bir şair olarak da anılır. (Kılıç&Bülbül, 2007, s. 54; İğci&Güler, 2014, s. 554). II. Ahmed Dönemi şairlerindedir. Dönemin sadrazamı Hacı Ali Paşa'nın himâyesine girer, Defter-i Hakanî Emiri olur.

Mustafa Fasîhî'nin, H. 1106 yılının Rebiyülevvel ayının 12'sinde, Mevlid-i Nebîde, 31 Ekim 1694 tarihinde vefat ettiği belirtilmektedir (Müstakimzade, 2000, s. 339b). Sâlim, Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergâhı ile olan iletişiminden ve divan kâtipliği görevinden bahseder (İnce, 2005, s. 559). *Sicill-i Osmânî*'de de bu görevi belirtilmektedir (Mehmed Süreyyâ, C. 4, s. 21). Şeyh Fenâyî'ye (Odabaşı Şeyhi) bağlanır, Beşiktaş'a yerleşir. Burada vefat eder. Mezarı, Şeyh Yahya Efendi yakınlarındadır. Şair hakkında Tuhfe-i Nâilî'de değerlendirmeler mevcuttur (C. 2, s. 774). Kaynaklarda kendisine atfedilen şiirleri bulunmaktadır (İnce, 2005, s. 559-560; Abdulkadiroğlu, 1999, s. 317; Ekinci, 2018, C. 3, s. 2041).

1.6. Fasîhî, Diğer (17-18.yy)

Ramiz, kaleme aldığı tezkiresinde Fasîhî mahlasıyla tanınan iki şairden bahseder. *Fasîhî(-i) Diğer* olarak sunduğu bir şair hakkında mahlası dışında başka bilgiye yer vermez (Erdem, 1994, s. 240). Bu kişinin tezkirede uzun bilgilerle tanıttığı Fasîhî dışında farklı birisi olduğu anlaşılmaktadır. Eser *Sâlim Tezkiresi*'ne zeyl olduğu için, bu Fasîhî'nin Sâlim'in tanıttığı şairlerden birisinin olması uzak bir ihtimaldir. Şiirlerinde Fasîh veya Fasîhî mahlasını kullandığına dair elimizde net bir bilgi yoktur.

1.7. Fasîhî, Mansûrizâde Müderris (18. yüzyıl)

Edebiyat kaynaklarında ve tezkirelerde "Mansûrizâde" künyesine atfen bu şair hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak 18. asırda yaşamış Fasîhî'lerden biri olması mümkündür. Sultan III. Ahmed döneminde yaşadığı bilinmektedir. İlim ve sanat adamlarına değer veren, onlarla sürekli görüşen III. Ahmed'in kurduğu heyetin bir üyesidir. Heyette şairle birlikte olanlar şunlardır: "Yanyalı Esad Efendi, Heratlı Kâbîzî Efendi, Mansûrizâde Müderris Fasîhî Efendi, İshak Efendi, Şam kadısı Medhî Efendi, Halep kadısı İlmî Efendi, Selânik kadısı Müstecirzâde Abdullah Efendi, Kara Halilzâde Mehmed Said Efendi ve şair Nedîm" (Aktepe, 1989, s. 37).

Birçok şairi himâye eden padişahın yanında olan şairin, Mansurîzâde Fasîhî olarak anıldığı ve müderris olduğu belirtilmektedir (Aktepe, 1989, s. 37). Pehlivan Ahmed Fasîhî hakkında bilgi veren Beyhan Kesik (2020) kaynakçada Aktepe'nin (1989) ilgili ansiklopedi maddesini/çalışmasını sunmuştur. Kaynaklarda kendisine ait herhangi bir şiir örneğinin -çeşitli mecmualarda hatta divan (lar)da ona ait şiirler olabilir- tespit edilemediği şairin kimliği konusunda ve şiirlerinde kullandığı mahlası hakkında bilgi vermek güçtür. Ancak, müderrisliği ve Sultan III. Ahmed döneminde ilmi bir heyette bulunmuş olmasından dolayı önemli bir şahsiyet olduğu söylenebilir. Bu şahsın aynı dönem yaşayan diğer şairlerden hangisi olabileceği konusunda fikir ileri sürmek zordur.

1. 8. Fasîhî, Hasan (Ölm. 1743)

Hasan Fasîhî olarak bilinen şair hakkında detaylı bilgi *Ramiz Tezkiresi*'nde geçmektedir. Ona göre şair, H. 1156/M. 1743 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Erdem, 1994, s. 239-240). 18. yüzyılın ilk yarısında yetişmiş, iyi bir medrese eğitimi alan önemli şahsiyetlerindedir. 1723 ile 1743 yılları arasında birçok medresede müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Nâil Tuman da Râmiz'in verdiği bilgilerden hareketle açıklamalarda bulunmuştur (C.2, s. 774). *Sicill-i Osmanî*'de müderris olup H. 1156'da vefat eden bir şair hakkında bilgi vardır (Mehmed Süreyya, C4., s. 21).

Ramiz; Hasan Fasîhî'nin Seyyid Vehbî tarafından *Vekâletnâme* adlı eserinde eleştirildiğini dile getirir (Erdem, 1994, s. 239-240). Seyyid Vehbî'nin ilgili kasidesinde (Dikmen, 1991, s. 38) Fasîhî hakkında bilgi vardır. Ancak bu kişinin hangi Fasîhî olduğu belirtilmemiştir. Ayrıca metnin bağlamına bakıldığında şairin övüldüğü görülmektedir.

Hasan Fasîhî hakkında bilgi veren diğer kaynak da *Vefâyât-ı Ayvansarayî*'dir (Ekinci, 2017). Ayvansarayî, Tosyalı ve "müderrisin" zümresinden Hasan Fasîhî olarak tanıttığı şairin H. 1154 yılında vefat ettiğini bildirmektedir (Ekinci, 2017, s. 236). Eser üzerinde incelemesi bulunan Ekinci, ölüm yılı ve tarih ibaresi konusunda şunları belirtmektedir: "Müellif yahut müstensih sehven "mahabbet-hâne" yazmıştır. Bu ibarenin sayı değeri 1106'dır. Doğrusu "mihnet-hâne"dir, çünkü ibarenin sayı değeri metinde gösterilen 1154'e karşılık gelir" (2017, s. 236). Bu durumda, metinde sayı değeri de verilen 1154 yılı için harf değerinin de 1154 olması gerektiğini bunun da "محننت خانہ" "mihnet-hâne" (1154) ibaresinde olduğunu vurgulamaktadır. Oysa yanlışlıkla "محبنت خانہ" "mahabbet-hâne" (h. 1106) yazıldığı belirtilmektedir. İbarenin işaretlerin noktalarının yerinin değiştirilmesi sonucu (ب =2 -ن =50) 48 yıllık fark da giderilmiş olmaktadır. 1106 yılında vefat eden başka bir Fasîhî'nin varlığı, Ayvansarayî'nin bilgileri karıştırmış olmasını gündeme getirmektedir. Çünkü diğer kaynaklarda şairin ölüm yılı için H. 1156 bilgisi vardır. Bununla birlikte verdiği şiir örneği, bazı farklılıkları barındırmakla birlikte Hasan Fasîhî'ye atfedilen divanda geçmektedir.

Ekinci, *Râmiz Tezkiresi*'nde şairin 1156 yılında vefat ettiğinden de bahsetmiştir. Görüldüğü kadarıyla her iki tezkiredeki bilginin tutarsız olduğu anlaşılmaktadır. Hasan Fasîhî hakkında temel kaynaklardan ikisinin verdiği çelişkili bilgilerden hangisinin tercih edilmesi gerektiği, tespit edilecek yeni bilgilerle netleşecektir. Şu an için, eğer Ayvansarayî'nin verdiği tarih metni doğru ise H. 1154 yılının tercih edilmesi gerekmektedir. Tespitlerimize göre şairin Tosyalı olduğuna dair ilk bilgi Ayvansarayî tarafından verilmiştir.

Tarih bildiren ibarenin H. 1106 yılına tarihlenmesi noktasında, Ayvansarayî'nin iki veya üç kişi hakkında farklı bilgileri tek yerde sunduğu söylenebilir. Küçük bir ihtimal de olsa Ayvansarayî'nin H. 1106 yılında ölen Fasîhî'ye ait bilgileri aktarmış olması mümkündür. Belki de H. 1106 yılında ölen başka şairin ölüm tarihini harf değeri olarak bir kaynaktan veyahut kendisi belirlemiştir. Ancak bilgilerin karışmış olması muhtemeldir. Ayvansarayî'nin (Ekinci, 2017, s. 236-237), ona ait olduğunu söylediği bir naattan sunduğu beyitler, Hasan Fasîhî'ye atfedilen divanda (nüsha farkı olarak değerlendirilecek durumlar dışında) geçmektedir. Beyitlerden ilki divandaki şiirin ilk, ikincisi ise 18. beyittir. (Gökalp, 2001, s. 111-112; yk 5a-b). Ayvansarayî'nin verdiği şiir örneğinin ilgili divanda geçmiş olması, divanın ona ait olduğunu düşünmesinden kaynaklanabilir. Ramiz'in açıklamalarında şairin Tosyalı olduğuna dair bir bilgi sunulmamıştır. Bu bilgi Ayvansarayî'de geçmektedir.

1.9. Fasîhî Ahmed, Ressam ve Seyyah (Ölm. 1722, 1730?)

İstanbul lu olup babasının adı Ramazan'dır. Babasının pehlivan olduğu belirtilmektedir. Kendisi de bir pehlivan olarak anılmaktadır. Ayrıca onun, dergâh-ı âli yeniçerileri zümresinden olduğu bilinmektedir. Ahmed Fasîhî'nin bir tür bağlama olan "şeştar" çalgısını iyi kullandığı ve ressam olduğu söylenmektedir (Çapan, 2005, s. 497). Tezkireci Safâyî'nin şair hakkındaki tanımlamalarına göre

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaşlı Şairler ve Hasan Fasihi'ye Atfedilen...

şeytar çalanların en seçkinlerinden ve en değerlilerindedir. Ona göre Fasîhî, bu çalgıyı çalanların hasıdır. Ayrıca sesinin gür ve güzel olduğu da bildirilmektedir (İnce, 2005, s. 560-561). Pehlivan Ahmed'in incelik gerektiren sanatçı bir ruha sahip olduğu görülmektedir. İyi bir gelecek ve makam amacıyla Mısır'a; hac için Mekke'ye gittiği bilgisi de vardır (İnce, 2005, s. 561; Kesik 2014-2020). *İstanbul Ansiklopedisinde* bu bilgilerden hareketle onun için sazende, hanende, seyyah olduğu tanımlaması yapılmıştır (1971, s. 5515). Sultan 3. Ahmed dönemi sonunda vefat etmiştir (Müstakimzâde, C 2, 2000, yk. 339b; Tuhfe-i Nâili: C. 2, s. 774).

Sâlim Tezkiresi'nde, diyar diyar dolaştığı, adının da onun gibi şöretli bir şekilde her yerde anıldığına dair ibareler vardır (İnce, 2005, s. 560-561). Vefat tarihi belli olmamakla birlikte 1722 sonrası 1730 öncesi vefat ettiği söylenebilir. Çünkü Salim (1722) ve Safâyî (1720) tezkirelerinde adı geçen bu şahsın öldüğüne dair bir ibare yoktur. *Safâyî Tezkiresi*'ne göre *Esmâ-i Bilâd* adlı manzum bir eseri ile kendi resimleriyle süslediği *Bezm-i Küyûf* adlı bir risâlesi vardır (Çapan, 2005, s. 497-498).

Şaire ait, tezkirelerde veya diğer kaynaklarda tespit edilen şiirler bulunmaktadır. Bu şiirlerin bir kısmı, (İnce, 2005, s. 561; Çapan, 2005, s. 497-498; Gökalp, 2001, s. 182, 402; yk 27b, 89) Hasan Fasihi'ye atfedilen *Divanda* da geçmektedir. Yapılan karşılaştırmaların sonucunda elde edilen veriler, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sunulmuştur. Bu karşılaştırma, çalışmanın seyrini olumlu yönde etkilemiş olup şair hakkında yeni bilgilere ulaşmamıza yardımcı olmuştur.

1.10. Fasîhî, Ahmed Fasîh'in Öğrencisi (18. yüzyıl)

Ahmed Fasîh (Fasîh-i Mevlevî) Dede'nin yetiştirdiği şairlerden birinin mahlasının Fasîhî olduğu bilinmektedir. Mevlevî şairler tezkiresinde geçen "...pür bereketiyle tahsil-i kemâl idüp şî'r ü inşâda sâhib-vâye-i tâmm olan Fasîhî nâm şair ki el'ân divân-ı mürettepleri manzûr-ı yârân u hullândur ve yine Şinâsî nâm tilmiz-i mâ-lâ kelâmları kim Kûçek Hünkâr şöretiyle meşhûr olup şî'r ü inşâdan hayli vâye-dâr idiler ki biñ yüz on dört târihinde pey-revleri olup..." (Genç, 2000, s. 426) ifadelerine göre Fasîhî'nin mürettep divanı bulunmaktadır. Esrar Dede'nin verdiği bilgilerdeki "el'ân=şimdi" ibaresi, *Fasîhî Divanı*'nın varlığı ve herkes tarafından beğeniyle okunduğu şeklindeki yorumu beraberinde getirir. Tezkirenin yazım yılı en geç M. 1797 olduğuna göre bu kaynaktaki bilgiler esaslı, Fasîhî'nin bir divanının olduğu söylenebilir.

Tezkiredeki bilgiye bakıldığında, Ahmed Fasîh Dede'nin yetiştirmiş olduğu bir diğer şairin "Şinâsî" olduğu görülmektedir. Küçük Hünkâr olarak meşhur olan şairin kıymetli biri olduğu, şiir ve inşadan anladığı belirtilmektedir. Ayrıca tezkireler Şinâsî'nin H. 1114 yılında vefat ettiği belirtilmektedir. Bu ölüm yılının aynı cümlede adı geçen şair Fasîhî için de geçerli olup olmadığı net değildir. Esrar Dede'nin üslubuna bakıldığında, Küçük Hünkâr olarak bilinen şair hakkındaki değerlendirmede "şî'r ü inşâdan hayli vâye-dâr idiler" ibaresinin sadece Şinâsî'yi tanımladığı anlaşılmaktadır. Buradaki çokluk bildiren "idiler" kelimesi, nezâket ve kibarlık bildiren bir ibaredir. Eğer buradaki "idiler" çokluk kullanımı Fasîhî'yi de karşılamış olsaydı her iki şairin şiir sanatları için kullanılan aynı

sıfatları ayrı ayrı yazmak gerekmezdi. Ancak Esrar Dede, aynı sıfatları ikisi için de kullanmıştır. Fasîhî için: “şî’r ü inşâda sahib-vâye-i tamm olan Fasîhî nâm şair” Şinâsî için: “şî’r ü inşâdan hayli vâye-dâr idiler”. Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere, bu tarih; iki şairin ölümlerinin aynı yıl içinde olduğu anlamını vermemektedir.

Sâlim Tezkiresi’nde şair **Şinâsî** için yapılan değerlendirmelere bakıldığında ondan övgüyle bahsedilmektedir. Sâlim, onun Ahmed Fasîh’in talebesi olduktan sonra kıymetli bir şair olma yolunda yürüdüğünü ve H. 1114 yılında vefat ettiğini aktarmaktadır. Şinâsî’nin iyi bir hattat olduğu ve Fasîh’e ait bir şiir mecmuasında Şinâsî’nin kendi hattıyla bazı şiirlerinin olduğu da verilen bilgiler arasındadır (İnce, 2018, s. 273). Şinâsî’nin vefat ettiği yıl için yazılan tarih dizesi şöyledir: “Cihanuñ hiç ma’ârif âşinâsı kalmadı gitdi” (جهانك هیچ معارف آشناسی قالمادی گیتدی) (Genç, 2000, s. 426; Ali Enver 2013, s. 171-172). Bu tarih, H. 1114/M. 1702-3 yıllarını vermektedir. Dizenin tam harf değeri eğer “âşinâ” kelimesinde ilk harf olan (â= آ) iki adet elif olarak düşünülürse H.1539 yılı ortaya çıkar. “Âşinâsı (423 = آشناسی)” gittiğine göre H.1116 yılı belirir. Tarih bildiren ibarede bir sorun yoksa ölüm tarihleri yanlış belirtilmiş veyahut yanlış yazılmıştır.

Ali Enver, (2013, s. 171-172; 2010, s. 259) Fasîhî ve Şinâsî’nin peş peşe öldüğünü belirtip Ahmed Fasîh veya Nihâdî’nin³ onların ölümü üzerine bahse konu tarih dizesini yazdığını açıklamıştır. İbare aynen şöyledir: “Şâgirdlerinden Fasîhî ve Şinâsî gibi Divan sahibleri yek-digerini müteakib vefat eylediklerinde “Cihanuñ hiç ma’ârif âşinâsı kalmadı gitdi”.

1.11. Fasîh(î)-i Amedî/Âmidî (18. asır)

Şair hakkında edinebildiğimiz tek bilgi, bir mecmuada (06 Mil Yz A 2669/6) geçen mesnevi üzerindeki başlıktır. Bu bilgiye göre, Damat Ali Paşa için bir mesnevi yazmış Amedî/Diyarbakırlı veya Âmedîlik görevinde bulunmuş bir Fasîh(î)’den bahsetmek mümkündür. Mesnevideki başlıkta verilen bilginin hangi şair için verildiğinden öte, böyle bir şairin varlığı önemlidir. Şairlerin adları ve eserleri karıştırılsa bile Diyarbakırlı veya devlet yönetiminde önemli bir görevi olan Fasîh(î) mahlaslı bir şairin varlığı dönem itibariyle bilinmektedir. Şaire ait mesnevinin içinde bulunduğu mecmuanın kaydında yazar adı, “Fasîh Ahmed Dede Dukakin-zâde” (<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/medhiye-i-sultan-iii-ahmed/136919>) olarak geçmektedir. Mecmuanın altıncı kitabı olan mesnevinin başlığı ise şu şekildedir: “Güfte-i Fasîh(î)-i Âmedî/Âmidî Der-Hakk-ı Sultân Ahmed ve Musâhib Ali Paşa Dâmâd-ı Şehriyârî”. Mecmuanın 113b-115b yaprakları arasında bulunan mesnevinin yazı türü taliktir.

Mecmuada şairin mahlasını belirtmek için başlıkta “Fasîh” “فصیحی آمدی”, metin içinde ise Fasîh “فصیح” imlası kullanılmıştır. İkinci kullanımın şairin adından öte sözün fasîh olması bağlamında da kullanılmış olması mümkündür. Başlıktaki “y= ی” harfinin; “î” olarak okunmasının yanında isim tamlamasını gösteren bir kullanım olması da muhtemeldir. Metinde buna benzer imlalar söz

³ Nihâdî, Ahmed Fasîh’in ölüm yılı (1111) için tarih mısraı yazmıştır. Ardından gelen cümlelerin sıralı ve öznesinin de Nihâdî olduğu düşünülebilir.

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaslı Şairler ve Hasan Fasihi'ye Atfedilen...

konusudur. Bundan dolayı şairin adının Fasîhî kadar Fasîh olması da mümkündür. Şiirde şairin adına atıf aşağıdaki beyitte geçmektedir:

Didi rifkatle baña görme kabîh

Lutfdur saña sözüm diñle Faşîh

Mecmuada mesneviyi tanıtan başlıkta geçen “ آمدی ” kelimesinin iki okunuşu/anlamlandırılışı söz konusudur. Bunlardan biri Âmidî, diğeri de Âmedî'dir. Eğer kelime “Âmidî” şeklinde okunursa bahse konu Fasîh'in Diyarbakırlı bir şair olduğu söylenebilir. Bu bilgi/tespit, “Amid” (Sezen, 2017) adının dönem itibariyle Diyarbakır dışında başka bir yer (kasaba, köy) için kullanılmadığı takdirde doğrudur. Bahsi geçen şair, gerçekten Diyarbakırlı olmaktan öte, uzun yıllar Diyarbakır'da yaşamış ve orasıyla özdeşleşme sürecini yaşamış olabilir. Aslen İstanbullu olan pehlivan Ahmed Fasîhî'nin seyyah olduğu düşünüldüğünde belli bir süre Diyarbakır'da kalmış olması da muhtemeldir.

Kelime, “Âmedî” olarak okunup anlamlandırılırsa şairin resmi görevi hakkında ipucu veren bir mefhum ortaya çıkar ki bu da önemli bir devlet görevi olan askerlik veyahut memurluktur. Âmedî hem askerî hem de idarî bağlamda kullanılan bir tabirdir. Askerî terim olarak Âmedî; “Yeniçeri ocağıyla sonraları askerlik dairelerinde efrat için tutulan defterlerde kullanılan bir tabirdi. Bölük, tabur veya alaya mal edilen adamın künyesi yazılırken yanına 'amedî' işareti konulur, karşılığına nereden geldiği ve tarihi yazılırdı” (Pakalın, 1971, 55).

Osmanlı devlet yönetiminde, *Âmedî Kalemî* bulunmaktadır. Tanzimat sonrası “Bâbîâli'de saray-hükümet ilişkilerini düzenleyen, dış ilişkileri yönlendiren en önemli büro” (Pakalın, 1971; Aktaş 1991) olarak daha etkin görevler üstlenen bu kalem, “sadrzamin padişaha gönderdiği arzlar ile padişahattan sadrazama gelen hatt-ı hümayun ve tezkireleri kaydedip saklayan kalem odası” (Pakalın, 1971, 56)dır. Âmedî de bu kalemin amiridir. Âmedî, görevli memur sıfatıdır. Kendisine *Âmedî-i Divan-ı Hümayun* da denilmektedir. Bu görevde bulunan memur, divan kâtipliği görevlilerinin amiri konumunda bulunan reisülküttabın özel kalem müdürü/amiri olarak bilinmektedir. “Gerek sadrazamin padişaha yazacağı telhis ve takrirler, gerekse yabancı devletlere yazılan her çeşit yazılar *Âmedî Kalemî*’nde yazılır ve burada saklanırdı” (Aktaş, 1991, s. 12). Bu terim ile alakalı, Amediye ve Amediye Resmi (Pakalın, 1971) gibi terimler de söz konusudur.

Mecmuadaki başlığa göre, mesnevinin Fasîhî mahlasıyla bilinen şairler veya bunlardan başka adı bilinen bir şaire ait olduğu net değildir. Bu şahsın dönem itibariyle yaşamış *Diyarbakırlı* veya *Âmedîlik* görevinde bulunmuş bir şair olduğu söylenebilir. Nitekim bu yüzyılda aynı mahlaslı birçok şair bulunur. Bunlardan bazılarının devlet görevlerinde bulunduğu bilinmektedir. Ancak şairin devlet görevinde bulunmasına atfen *Âmedî kalemî* amiri olduğu söylenirse, Mansurîzâde veyahut Müderris Hasan Fasîhî'den birisinin olması da muhtemeldir. Metin başlığı ve içeriğinden hareketle bu şairin, dönemin yöneticilerini tanıdığı onlar adına şiirler yazdığı anlaşılmaktadır.

Bahse konu mesnevi, şairin bir Ramazan gecesi yaşadığı deneyimler ve gördüğü rüya eksenindedir. Ramazan ayı ve teravîh tasviri ile başlayan mesnevide Sultan Ahmed ile Damat Ali Paşa'nın övgüsü bulunur. Yazma eser başlığının da bu

beyitler bağlamında verildiği tahmin edilmektedir. Mesnevi, şairin rüyada Ali Paşa'yı görmesi ve içine düştüğü zor durumları anlatması, Paşa'nın da onun layık olduğu kıymeti kazanacağı müjdesiyle devam eder. Eser sonunda hem padişah hem de Ali Paşa için dua vardır. Son beyitte şiirin kaleme alındığı yıla dair bilgi sunulmuştur:

Afv idüp bendene itme tevbîh / Add ile hâtimedden kıl târîh

Buna göre, eser H. 1120/M. 1708 yılında kaleme alınmıştır. Sultan III. Ahmed'in saltanatı (Aktepe, 1989) ile Şehit Ali Paşa'nın (Özcan, 2010) sadrazamlığı döneminde yazılan bu mesnevi, övülenler açısından önemli bir kaynaktır.⁴ M. 1708 yılında Ali Paşa adına yazılan bu şiirden anlaşıldığı kadarıyla şair, bu dönemde İstanbul'da olabilir. Ancak eserini bir vesileyle İstanbul'a gönderme amacıyla kaleme almış olması da mümkündür.

1.12. Fasîhî, Sefil (18-19. yy.)

Kaynaklarda hakkında bilgi olmayan ancak içinde 19. yüzyıl ve öncesine ait şiirleri barındıran bir cönkte koşması bulunan ve mahlasının yanındaki "sefil" sıfatına binaen Sefil Fasîhî olarak adlandırılan bir şairin olduğu söylenebilir. (06 Mil Yz Cönk 285, 44a). "Celâllenme dilber kendi kendine" dizesi ile başlayan şiirin çoğu yerinde hece eksikliği ve yazıdan kaynaklı okunamayan kısımlar vardır. Hecenin 11'li kalıbıyla yazılmış bu metnin 18. yüzyıl başında yaşayan ve şeştar/bağlama çalan ve halk aşığı olup diyar diyar gezen Seyyâh Ahmed Fasîhî olması muhtemeldir; ancak başka bir şair de olabilir.

2. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Fasîhî mahlası taşıyan şairler hakkında bilgi barındıran kaynaklar ve bugüne kadarki akademik araştırmaların incelenmesi sonucunda bazı değerlendirmelerin yapılması elzem görülmüştür. Tespitlerimize göre bu şairlerden sadece birine ait divan tespit edilebilmiş ve üzerinde bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu divanın hangi şaire ait olduğu, aynı mahlaslı olmakla birlikte künyeleri farklı olan şairlerin aynı kişi olup olmadıkları veyahut şiirlerin hangisine ait olduğu noktasında yargıda bulunulabilir. Bu konuda kesin fikir yürütmek güçtür. Fakat karşılaştırmalı bir analizle bazı fikirler öne sürülebilir.

Aynı mahlası taşıyan şairlerin şiirleri, her zaman için derinlemesine bir incelemeyi gerektirir. Çoğu zaman şiirler karıştırılabilir. Hatta şairlerin; mahlası başka bile olsa başka şiirleri sahiplendiği, kendine uyarlayabildiği de söz konusu olabilir. Aynı şiirin iki farklı şairin mahlasını taşıyabileceği bir vakiadır. Bu konuda tespit bağlamında yeni çalışmalar (İçli, 2021) yapılmaktadır. Daha da ilginç

---

⁴ Fasîh(î) ve mesnevisinin içerik düzlemi bağlamında bir makale çalışması olarak başladığımız yayımlarımız, Fasîhî mahlaslı şairlerin tanıtımı ile farklı bir yön bulmuştur. Metin ve inceleme olarak hazırladığımız bu mesnevinin incelenmesi, çalışmanın sınırlarının aşmasına sebep olacaktır. Bundan dolayı, şairin ilgili mesnevisi başka bir makale olarak planlanmıştır. Değerlendirme aşamasında olan bu yayının en kısa sürede yayımlanması beklenmektedir.

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaslı Şairler ve Hasan Fasîhi'ye Atfedilen...

olanı, aynı mahlaslı, aynı yıllarda yaşamış iki şairin birbirlerinin şiirlerini sahiplenmeleri gerçeği ile karşılaşılabilir. Bugün için şiirlerin tespitinin zorluğu noktasında, Mustafa Ali'nin, Makâlî mahlaslı iki şair ile şiir meclisinde yaşadıkları kayda değer bir örnektir. "Bu hakir meclisinde ikisi birle bir yire geldi. Her kangısı bir beyt okıdı ise ol birisi benümdür deyü davasın itdi" (İsen, 1994, s. 327-328). Görüldüğü kadarıyla ikisi de hayatta olup, iyi bir eğitim alıp önemli devlet görevlerinde bulunan kişilerden en azından birinin, kendisine ait olmayan şiirleri sahiplendiği anlaşılmaktadır. Makâlî üzerinde değerlendirmelerde bulunan İçli'nin de bu konuda yayımladığı bir çalışması vardır (İçli, 2018).

Fasîhî mahlasını kullanıp şiir yazan şairler hakkında öncül bilgiler, tezkirelerde geçmektedir. Bu kaynaklarda şairlere ait şiir örneklerini görmek mümkündür. Bu tezkireler şunlardır: *Sâlim Tezkiresi*, *Safâyî Tezkiresi*, *Râmiz Tezkiresi*, *Vakâyü'l-Fuzala*, *Mecelletü'n-Nisab*, *Vefâyât-ı Ayvansarâyî*, *Seyrekzâde Asım Tezkiresi*, *Beliğ Tezkiresi*.

Sâlim Tezkiresi'nde H. 1105 yılında vefat eden Mehmed Fasîhî, H.1106 yılında ölen Niğbolulu Mustafa Fasîhî ve ressam Ahmed Fasîhî hakkında bilgi verilmiştir. *Safâyî Tezkiresi*'nde Ressam Ahmed Fasîhî ile Mustafa Fasîhî hakkında bilgi vardır. *Beliğ Tezkiresi*'nde Uşşâkizâde Fasîhî ile Niğbolulu Mustafa Fasîhî'ye yer verilmiştir. *Râmiz Tezkiresi*'nde Hasan Fasîhî ve hakkında bilgi bulunmayan bir Fasîhî'nin tanıtımı vardır. Tezkirenin *Sâlim Tezkiresi*'ne zeyl olarak yazılmış olması, Hasan Fasîhî veya sadece adı belirtilen şairin, Sâlim'in belirttiği şairlerle aynı olmadığı kanısı hâkimdir. *Vakâyü'l-Fuzalâ*'da Niğbolulu Mustafa Fasîhî ile birçok şiir örneği verilen Uşşâkizâde Fasîhî'nin tanıtımı yapılmıştır. *Mecelletü'n-Nisab*'da Uşşâkizâde Fasîhî, Niğbolulu Mustafa Fasîhî, Pehlivan Ressam Ahmed Fasîhî hakkında bilgi vardır. Ayrıca ticaretle uğraşan Fars şairlerden Fasîhî-i Yezdî ve Tebrizli Fasîhî'den de Sâdikî'ye atıfla bahseder. *Vefâyât-ı Ayvansarâyî*'de Hasan Fasîhî tanıtılmıştır. *Seyrekzâde Asım Tezkiresi*'nde Uşşâkizâde Fasîhî hakkında bilgiler verilmiştir. Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîye*'sinde şair(ler) hakkında doğrudan bilgi yoktur. Ancak Fasîh Ahmed Dede hakkında bilgi verilirken Fasîhî mahlaslı şair öğrencisi hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Ali Enver'in hazırladığı *Semâ-hâne-i Edeb*'de de Fasîh Ahmed bilgisinde Fasîhî'nin tanıtıldığı görülmektedir. Nâilî Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* adlı ansiklopedik çalışmasında tezkirelerdeki bilgilerden hareketle Fasîhî'ler hakkında bilgiler sunmuştur. Mehmed Süreyya tarafından derlenen *Sicill-i Osmani*'de Mustafa Fasîhî ve Hasan Fasîhî hakkında bilgi mevcuttur. *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*nde şairlerin hangi tezkirede geçtiğine dair yönerge bağlamında bilgiler mevcuttur. Kaynakçada da verildiği üzere daha sonra yapılan ansiklopedi maddesi çalışmalarında da tezkireler eksenli bilgilerin verildiği görülmektedir. Kaynakçada belirtilen nazire şiir mecmualarında Fasîhî mahlaslı şiirlere rastlanmaktadır. Bunun dışında çeşitli mecmualarda Fasîhî'ye ait birçok şiir bulunmaktadır. Bunların hangisinin hangi yıllarda yaşamış şaire ait olduğuna dair bilgi, tüm şiirlerin tasnifi ve divanlarla karşılaştırması sonucu elde edilebilir.

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü projesi kapsamında hazırlanan elektronik ansiklopedi (TEİS <http://teis.yesevi.edu.tr/>) maddeleri, Fasîhî mahlaslı şairler

üzerine yapılan çalışmaların tasnif edilerek yapıldığı kapsamlı bilgiler içermektedir. Fasîhî mahlaslı şairler, birer madde olarak, özellikle tezkireler ve mecmualardan hareketle tanıtılmıştır. İnceleme kısmında detaylıca işlenen şairler aşağıda verilmiştir. Hazırlanan ansiklopedi maddelerine göre bu mahlasla şiiirleri olan şair sayısı 6 (altı)dır. Ancak başka kaynaklarda Fasîhî mahlaslı farklı şairlere veya bu şairlere ait detaylı bilgiye ulaşılabilir.

Şair	Madde Yazarı	Erişim Linki
Fasîhî	M. Fatih Köksal	http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi
Hasan Fasîhî	Beyhan Kesik	http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-hasan-fasihi-efendi
Ahmed Fasîhî	Beyhan Kesik	http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-ahmed-fasihi-efendi
Mehmed Fasîhî	Beyhan Kesik	http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-mehmed-fasihi-efendi
Uşşakîzâde Fasîhî	Ramazan Ekinci	http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-ussakizade-mehmed
Mustafa Fasîhî	Tuncay Bülbül	http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-mustafa

18. yüzyılda derlenen bir şiir mecmuasında Fasîhî'ye ait bir kaside tespit eden Özkan Uz, bu şiiri Haluk Gökalp'in hazırladığı tez çalışmasına esas divan sahibi Hasan Fasîhî'ye ait olduğunu belirtmiştir. Uz, (2020) çalışmasında *Divan*'da bulunmayan bu şiirin Fasîh'e ait tespit edilen yeni bir şiir olduğunu söylemiştir. Uz'un makalesine esas kasidenin içinde bulunduğu mecmua, M. 1712/H. 1125 yılında Pîrîzâde Sâhib tarafından derlenmiştir (Uz, 2020, s. 357). Pîrîzâde, Seyyid Vehbî tarafından şairler için müfettişlik görevine lâıyk olacak kişi olarak belirtilmiştir (Dikmen, 1991, s. 40). Bu durumda onun, 18. yüzyılda iyi şiir ve şair seçiminde önemli bir kişi olduğu söylenebilir. Pîrîzâde'ye ait mecmuada Fasîhî'nin şiirinin bulunması, dönem itibariyle şair olarak kıymetli biri olduğuna dair bir ipucudur.

Bu yüzyılda yaşayan Ahmed Fasîhî'nin varlığından haber veren Uz, bu şairin divanı olmadığını vurgulamaktadır. Hatta divanı olmadığı için *nevrûziye* türünde bir kaside yazmasının da ihtimal dışı olduğunu belirtmektedir (2020, s. 355). Oysa şairin divanının var olup olmadığı, kaynaklardaki bilgiler eksenlidir. Kaynaklar; onun divanının olmadığı hakkında bilgi vermemiş; divanının varlığı konusunda bilgi sunmamışlardır. Küçük bir ihtimal de olsa şaire ait divan bulunabilir. Şaire ait divan olmasa bile bir kaside yazma ihtimali bulunabilir. İncelemeye esas *nevrûziye* gerçekten de Hasan Fasîhî'ye ait olabilir. Ancak tespit ve karar; bu ifadeler dışında başka açıklamalar gerektirir. Uz'un verdiği bilgiler şöyledir: "18. yüzyılda yaşamış Fasîhî mahlaslı iki şairden biri olan Ahmed Fasîhî Efendi, aslında ressamdır ve *Esma-i Bilâd* adında manzum tek eseri vardır. Divanı olmayan bu şairin nevrûziye türünde bir kaside yazması ihtimal dışındadır" (Uz, 2020, s. 255).

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaşlı Şairler ve Hasan Fasihi'ye Atfedilen...

Uz, çalışmasında Ahmed Fasîhî hakkında bilgi verirken var olan tezkireleri esas almayıp tezkireler eksenli yapılan bir ansiklopedi (Kesik, 2014) çalışmasından yararlanmıştı. Eğer tezkirelere bir diğer deyişle ilk kaynaklara (Çapan, 2005, s. 497) bakılsaydı şaire ait olduğu ifade edilen *Bezm-i Küyûf* adlı metinden de bahsedebilirdi. Bu eserde, Uz'un bahsettiği Ahmed Fasîhî'nin ressamlığından söz edilmektedir. Bununla birlikte Beyhan Kesik'in ilgili maddesinde zaten Ahmed Fasîhî hakkında tezkireler eksenli geniş bilgiler mevcuttur. Bu maddede şaire ait gazelleri barındıran kaynaklar da belirtilmektedir. Kasideyi tanıtım yazısında Uz, Beyhan Kesik'in ilgili ansiklopedi maddesinden yararlandığını belirtmekle birlikte, kaynakçada başka bir çalışmaya atıf yapmıştır. Beyhan Kesik'in Fasîhî mahlaşlı şairlerle ilgili yazdığı üç ansiklopedi maddesi bulunmaktadır. Oysa Uz, bunlardan Hasan Fasîhî eksenli olanını kaynakça kısmına eklemiştir (Uz, 2020, s. 362). İnceleme kısmında ise, Ahmed Fasîhî için atıf olarak Kesik'in çalışmasını göstermiştir (Uz, 2020, s. 355). Ancak bu eser, kaynakçada yer almamaktadır. Sonuç itibarıyla, Uz'un ilgili çalışmasında, Ahmed Fasîhî için belirttiği atıf, kaynakçasında yoktur. Ancak kaynakçaya sehven eklenmediği düşünülen Kesik'in ilgili ansiklopedi maddesinden hareketle verdiği bilgiler de yanlıştır. Kesik, bu çalışmasında şaire ait bir divanın olmadığından bahsetmemiştir. Ahmed Fasîhî'nin eserlerinin adını yazmış, bunları tanıtmış ve şiiirlerinden örnekler eklemiştir. Bunun yanı sıra hiçbir kaynaktan Ahmed Fasîhî'nin divanının olmadığına dair bir bilgi de verilmemiştir. Uz'un, Kesik'in Ahmed Fasîhî ile ilgili maddesinden yararlanmadığı düşünüldüğünde ise, bu konudaki bilgileri nereden aldığına dair bir açıklama da yapılmamıştır.

Uz makalesinde, “14-18. beyitlerde şair memduhu övmeye başlar. Fakat şair bu memduhun kim olduğuna dair hiçbir ipucu vermemiştir” (2020, 357) ifadelerinde, övgüye esas şahıs hakkında bilgi olmadığını söylemektedir. Ancak şiiirin bu bölümünde önemli bilgiler vardır. “Sadr” kavramı şiiirin, dönemin sadrazamına yazıldığına ve kimliğine dair bilgi içerir. Şiiirde bu kişinin Hz. Ali/Haydar özellikleri taşıyan ve sultanın damadı olduğuna dair bilgiler vardır. Eserin M. 1712 yılına tarihlenmesi bu şahsın III. Ahmed'in damadı Şehit Ali Paşa olduğuna dair ipuçları barındırmaktadır.

Nice açılmasun baht-ı zamânede sadr-ı zî-şânun

Nesîm-i i'tidâli oldı dehre gûyiyâ nev-rûz

Ne sadr o Hazret-i Haydar-şiyem dâmâd-ı sultanî

Zaman-ı bâ-emânında ider bay u gedâ nevrûz (Uz, 2020, s. 358)

Asım Tezkiresi'nde Uşşâkizâde Fasîhî hakkında bilgiler bulunmaktadır. 15 Şaban 1086/ 21 Ekim 1675 (Pazartesi) vefat eden (Coşkun, 2019: 5) Seyrek-zâde tezkiresine, Fâizî'nin bıraktığı H.1030/M.1620 tarihinden, H.1086/M.1675 yılına kadar yetişen şairleri dâhil etmiştir (Coşkun, 2019, s. 10). Tezkirede, Fasîhî mahlaşlı bir şiiirin varlığından haber verilmektedir. Ancak şiiirin adı ve kimliği hakkında bilgi yoktur. Sadece şaire ait aynı kalıp ve kafiyeli bir şiiirinin biri matla diğeri de müfred olan iki beytine yer vermiştir (Coşkun, 1985, s. 127). Dizelerin şaire ait mecmuadan alındığı belirtilmiştir. Bu bilgiye göre, şiiirin bir şiiir mecmuası vardır. Coşkun'un, yüksek lisans tezi olarak hazırladığı bu eser, 2019 yılında e-

kitap olarak Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Ancak bilinmeyen bir sebepten veya bir karışıklıktan dolayı Fasîhî, Fâik ve Feyzullah Efendi gibi şairler hakkındaki bilgiler ile bazı şiirler, bu baskıda görülmektedir.⁵

Rumelili şairler bağlamında hazırlanan bir makalede (İğci&Güler, 2014) Niğbolulu Mustafa Fasîhî hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: “*Nuhbetü’l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*’da vefat tarihi ise farklı olarak 1723-24 (hicri 1136) şeklinde yazılmıştır.” İncelemelerimiz sonucunda, (İğci&Güler, 2014) makalenin kaynakçasında da belirtilen eserde⁶ (s. 317) böyle bir bilgiye rastlanmadığı söylenebilir. Makaledeki bu bilginin, başka bir şair için olduğu ve buraya sehven eklendiği düşünülebilir. Çünkü *Nuhbetü’l-Âsâr*’da şair için şiir örnekleriyle tanıtıcı olarak sadece şu bilgi bulunur: “Niğbolulu Mustafa Efendi. Divan kâtiplerinden. Bin yüz altı senesinde fevt oldu”.

Râmiz; Hasan Fasîhî için Seyyid Vehbî tarafından eleştirildiğini “ancak buldukları meclâlisde tekellüf-i resmiyyeye “adem-i rağbetden nâşi Vehbi Efendi merhûm Vekâlet-nâmelerinde mezemmet ile edâ itmişlerdir” (Erdem 1994: 239-240) ifadeleriyle dile getirir Ancak *Seyyid Vehbî Divanı*’nı inceleyen Dikmen’in çalışmasında geçen *Vekâletnâme* kasidesinde (1991, s. 31-44) bu durumu belirten net bir ifade yoktur. Râmiz’in elinde başka bir nüsha olabilir. Ayrıca başka bir karışıklıktan kaynaklı farklı bir bilgi sunulması mümkündür. Veyahut Vehbî, şairin adından bahsetmeden, bir özelliğinden hareketle onu eleştirmiş olabilir. Fakat bu özellik veya bilginin mahiyeti tarafımızdan net olarak tespit edilememiştir. Seyyid Vehbî’nin ilgili kasidesinde bir Fasîhî hakkında bilgi vardır. Ancak bu kişinin hangi Fasîhî olduğu belirtilmemiştir. Seyyid Vehbî, meşhur “vekâletnâme” kasidesinin 87. beytinde, Safayî’nin tezkire yazma planını ve bu yazımdan kaynaklı kendi endişelerini şöyle dile getirir:

Safâyi tezkire tezyîl idermiş havfım oldur ki

İder şâir Fasîhî gibi Mecnûn ile Vartamı (Dikmen, 1991, s. 38)

Yukarıdaki beyitte görüldüğü üzere Seyyid Vehbî, bir Fasîhî’den bahsetmektedir. Fakat bu şairin hangi Fasîhî olduğu konusunda net bir bilgi yoktur. Seyyid Vehbî, kasidesinde Damat İbrahim Paşa ve III. Ahmed hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır. İbrahim Paşa’dan “damad” olarak bahsetmesi, kasidenin 1717 yılından sonra kaleme alındığı anlamına gelmektedir. Çünkü İbrahim Paşa, Şehit Ali Paşa’dan dul kalan Fatma Sultan ile evlendikten sonra “damad” olarak nitelendirilmiştir. Bu durumda, bahse konu şairin bu yıllarda henüz hayatta olduğu veya bu yıl öncesi iyi bir şair olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, kaynaklarda geçtiği kadarıyla bu dönemde yaşadığı bilinen Fasîhî mahlaslı şairler, Pehlivan Ahmed ve Hasan ön adlı şahsiyetlerdir. Ancak tespitlerimize göre, Ahmed Fasîhî’in talebesi Fasîhî ile müderris olan Mansûrîzâde Fasîhî adı da kaynaklarda yer almaktadır. Bununla birlikte Fasîh(i)-i Âmidî/Âmedî’nin de bu

⁵ Geniş bilgi için bkz. Coşkun, Ali Osman (2019), *Zeyl-i Zübdetü’l-Eşâr*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67153,zeyl-i-zubdetu39l-esarpdf.pdf?0>

⁶ Kitaptaki ilgili bölüm için bkz. (İsmâ’il Belîğ: (1999), *Nuhbetü’l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*, Hazırlayan: Abdulkерim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 554+IX p.)

dönemde yaşadığı bilinmektedir. Ancak, Seyyid Vehbî'nin bahsettiği Fasîhî'nin hangisi olduğu net değildir.

3. BAYEZİD DEVLET KÜTÜPHANESİ 5754 NUMARALI FASİHÎ DİVANI ÜZERİNDE TESPİTLER

Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde 5754 numarasıyla kayıtlı Fasîhî Divanı'nın bir yazma nüshası bulunmaktadır. Bu divan üzerinde Haluk Gökalp'in 2001 yılında hazırladığı bir yüksek lisans çalışması vardır. Gökalp, incelediği divanın Tosyalı Hasan Fasîhî'ye ait olduğunu İstanbul Kütüphaneleri Yazma Divanlar Kataloğundaki bilgilere dayanarak sunmuştur. Şair hakkındaki değerlendirmelerini de bu bağlamda yapmıştır.

Bahse konu katalogda divanın Hasan Fasîhî'ye ait olduğuna dair bilgiler şöyledir: “Elimizde bulunan divanın bu zata ait olduğu içindeki tarihlerin (H. 1117-M. 1705) den başlamış olmasıyla istidlal edilmiştir” (1967, 730). Bilgiye göre çıkarım; sonuç ve hüküm verme, bahse konu yılları veren metinlere göredir. Kataloğa göre divandaki tarih manzumeleri 1705 yılından başlamıştır. Oysa divandaki tarihler 1703 yılından başlar. Divan nüshasındaki tarih manzumeleri en geç (H. 1117) yılında yazılmıştır. Burada, bir husus hakkında hükme ulaşma, bir sonuç çıkarmanın temel alındığı parametrenin eksik olduğu görülmektedir. Delil olarak getirilen bilgilerin “başlangıç” yerine “bitiş” olabileceği katalogu hazırlayanların dikkatinden kaçmış olabilir. Ayrıca bu dönemde yaşamış aynı mahlaslı başka şairlerin varlığı düşünülmemiştir.

Gökalp, Divan'ın Hasan Fasîhî'ye ait olduğunu tespit edebildiği kaynaklar/bilgiler ekseninde yaptığı için, şair hakkında değerlendirmelerde bulunurken, Râmiz'in tanıttığı şair hakkındaki bilgileri tezine eklemiştir. Dönem itibariyle de önemli ve değerli olan bu tez, inceleme bölümü ve metin noktasında hâlen önemini ve değerini korumaktadır. Fasîhî'nin şiir sanatı noktasında tespitleri de takdire şayandır. Ancak tespit ettiğimiz bulgular, Divan'ın kime ait olduğu konusunda bir tartışma açmamızı elzem kılmiştir.

Fasîhî adına kayıtlı Divan nüshasının hangi şaire ait olduğuna dair yazma eserde görünür bir kayıt yoktur. Ancak divanın takdimi olarak yazılan ve müstensih tarafından yazmanın sonuna eklenen bölümde şairin kimliğine dair çeşitli ipuçları vardır. Öncelikle, yazmanın 93. yaprağının ön yüzünde (yk. 93a) bulunan istinsah kaydını/kopyalama bilgisini vermek yerinde olacaktır. Gökalp tezinde bu kayda dair bilgi vermemiştir:

“Harrere hazed'-divanu'l-mergûb El-hakirü'l-Fakîr Dede (?) Ağa İbni Ali Ağa fi şehri Recebi'l-ferd Li-seneti Semanin ve mieteyni ve elf min hicreti men lehü'l-izzü ve'l-şeref 15 Receb 1208”.

Verilen kayıt bilgisine göre yazma divan, Dede Ağa İbni Ali Ağa tarafından 15 Recep 1208 (M.16 Şubat 1794) tarihinde kopyası alınmak suretiyle istinsah edilmiştir.

Fasîhî Divanı'nda (yk. 94a-95a) eserin kaleme alınmış süreci, amacı, sonuçlanışı hakkında önemli bilgiler sunulmuştur. Fasîhî'nin kendi divanı için yazdığı önsöz/dibace (belki de son söz) “besmele” ile başlamıştır. Bu bölümde

Fasîhî'nin, "Üstâdımız Dervîş Fasîh-i Mevlevî himmeti mülâhazasıyla" ve "Sultan Ahmed Han İbni Muhammed Han Hazretlerinin vakt-i saadet-bahşâlarında" söylemleri, divandaki şiirlerin yazım süreci konusunda bilgi sahibi olmamıza imkân sunmaktadır. Açıklamalara göre, divanı elimizde bulunan Fasîhî'nin; Dervîş Fasîh, Dervîş Fasîh-i Mevlevî ve Ahmed Fasîh olarak anılan şairin öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır. Divanını da üstadının mülâhazalarına göre tertip etmiştir. Ayrıca bu eserin Sultan III. Ahmed Han döneminde tamamlandığına dair bilgi vermiştir. Bahse konu şairin asıl adı ve hangi tarihte vefat ettiği bilgisi divanda yoktur. Ancak Fasîhî'nin aktardığı bilgiler ve divandaki tarih manzumelerinin derinlemesine tahkik edilmesini gerektirmektedir. Fasîhî'nin divanını tamamladığı dönemin "Sultan Ahmed Han İbni Muhammed Han Hazretlerinin vakt-i saadet-bahşâlarında" ibaresinden anlaşıldığı kadarıyla Sultan III. Ahmed'in tahta olduğu (belki de ilk) yıllardır.

Divan'da Sultan III. Ahmed'in tahta geçmesi üzerine yazılan (Gökalp, 2001, s. 395; yk. 87b) ve H. 1114 /M. 1703 yılını veren tarih manzumesinin son beyti aşağıdaki gibidir:

Fıkr iderken târîh-i itmâmını Hatîf didi

Ey Fasîhî saldı nûr-ı Ahmed kevne şeref

Fasîhî'nin, Sultan III. Ahmed hakkında (Gökalp, 2001, s. 400; yk. 88b) yazdığı bir şiirinde padişahın kurduğu saltanat çadırı ile ilgili tarihi şöyledir:

Mu'allâ ola Sultân Ahmede çetr-i humâyûnu (H. 1116/M. 1704-1705)

Şair Fasîhî, Sultan III. Ahmed'in oğlu Mehmed'in doğumu (H. 1117/M. 1705-1706) üzerine (yk. 87b) yazılan tarih manzumesinin son beyti:

Didüm târîh-i mevlûdın Fasîhî dîdeler rûşen

Tulûyla Mehemed nûrı (Nûri) kevni eyledi pür-nûr

Fasîhî, Mısır'a atanan Mehmed Paşa için tarih de bildiren bir manzume kaleme almıştır (Gökalp, 2001, s. 403; yk. 89b). Şiirin son beyti aşağıdaki gibidir:

Eyle teşrîf-i kudûmuna Fasîhî târîh

Geldi i'zâz-ı sa'âdetle Mehemed Paşa (H. 1117/M. 1705-1706)

Gökalp (2001, s. 3); bu şiirden hareketle Fasîhî'nin Mısır'da belli bir süre kaldığına dair **isabetli** bir görüş ileri sürmüştür. Şiirin tamamına bakıldığında, onun Mısır'da olduğu ve şiirin Mehmed Paşa'nın gelişi üzerine yazıldığı anlaşılmaktadır. Şiirdeki "geldi" ifadesi, görülen geçmiş zaman kipindedir; bir yerde bulunan bir şahsın, başkasının geldiğine dair verdiği bilgi manasını taşır. Buna göre Fasîhî, Mısır'dadır, Mehmet Paşa Mısır'a görevli gitmiştir. Ressam Ahmed Fasîhî için tezkirelerde geçen, Mısır seyahatine benzer bir süreç, divanı olan şair için de geçerlidir. Her iki şairin de Mısır'a gitmesi muhtemeldir. Ancak divanda, üstadının Fasîh Ahmed oluşunu belirtmesi, bu kişinin Fasîhî'nin öğrencisi olduğuna bir ipucu olabilir.

Taht-ı Yûsufda karâr eyleyeli Yûsuf-ı dil

Nev-arûs oldı Züleyhâ gibi ümmü'd-dünyâ

*Safâyî Tezkiresi'*nde Ahmed Fasîhî'ye ait yukarıda bir beyti verilen şiirin tamamının, Fasîhî Divanı'nda geçtiği görülür (Gökalp, 2001, s. 401-403; yk. 88b-89a). Şiir, kasideye ait olup Mehmed Paşa'nın Mısır görevi için yazılmıştır. Bu şiir

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaş Şairler ve Hasan Fasîhi'ye Atfedilen...

ekseninde açıklama yapmak gerekirse, elimizde nüshası bulunan divanın, ressam ve seyyah olarak bilinen Ahmed Fasîhî'nin şiirlerini barındırdığı görülmektedir. Divandaki diğer açıklamalara bakıldığında ise bu şahsın Fasîh Ahmed'in öğrencisi Ahmed Fasîhî olabileceği görüşü ileri sürülebilir.

Yazma Divanlar Kataloğunda belirtilen tarih manzumeleri, anlaşıldığı kadarıyla şairin yazdığı son manzumelerdendir. Şair Fasîhî, divanı Fasîh Ahmed ile birlikte mülahaza ettiğini belirtmiştir. Divanda belirtilen tarih manzumelerinde geçen bilgilere göre H.1117/M. 1705-6 yıllarında Fasîhî'nin Mısır'da olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda şairin İstanbul'dan ayrıldığı söylenebilir. 1718'li yıllarda ise müderris olan Fasîhî'nin varlığı söz konusudur. Bu kişinin farklı birisi olması muhtemeldir. Kaynaklarda "Mansûrîzâde" olarak tanınan ve müderris olan şahıs ile Hasan Fasîhî'nin aynı kişi olduğu söylenebilir. Hatta Fasîh(i)-i Âmedî ile bu iki kişinin genişçe değerlendirilmesi gerekir. Eğer divan, Hasan Fasîhî'ye ait ise, onun Fasîh-i Mevlevî'nin talebesi olduğu, divanını III. Ahmed döneminde tertip ettiği, sonraki yıllarda yazmış olsa bile şiirlerini bu divana eklediği ifade edilebilir.

Ressam ve Seyyah Ahmed Fasîhî tanıtımında tezkirelerde geçen diğer şiirlerin Fasîhî Hasan'a atfedilen divanında bulunması önemli veriler sunmaktadır. *Salim Tezkiresi*'nde ilk beyti aşağıda verilen şiirin tamamı *Safâyî Tezkiresi*'nde geçmektedir. Bu şiirin aynısı, mahlas beyti de tıpatıp aynı olan gazel, Fasîhî Divanı'nda bulunmaktadır. (Gökalp, 2001, s. 358; yk. 77a).

*Meyl edip kible-nümâ gibi biraz sağa sola
Âkıbet kûyuna togruldu gönül geldi yola*

Safâyî Tezkiresi'nde Pehlivan Ressam Ahmed Fasîhî'ye ait olduğu belirtilen bir diğer beyit aşağıdadır. Bahse konu şiirin tamamı Fasîhî Divanı'nda (Gökalp, 2001, s. 182; yk. 27b) geçmektedir.

*Vech-i pâkin olalı âyine-i âlem-nümâ
Kaç bucakdır hâne-i dünyâyı gösterdi bana*

Bahse konu beyitlerin, hem Sâlim (1722) hem de Safâyî (1720) tezkirelerinde sehven Ahmed Fasîhî'ye atfedilme ihtimali olabilir. İkisinin de yanılıp Hasan Fasîhî'ye ait şiirleri Ahmed Fasîhî'ye kaydetmesi çok küçük de olsa ihtimal dairesindedir.

Hasan Fasîhî'ye atfedilen divanda geçen dört dizelik (rubai formatında) şiirin, (Gökalp, 2001, s. 410; yk. 91a) üzerinde özellikle durulması gerekmektedir. Bahse konu şiir aşağıdadır:

*Mesken itsem kendim[e] ayb itme deyr-i mihneti
Âşıkam bir kâfir-i hüsne Muhammed ümmeti
Giceler azm itdigüm ol yâre sâyem hayfidur
Bir tarîkula kabûl itmez muhabbet şirketi*

Divanın yazma nüshasında metnin hemen yanında çerçeve dışında kırmızı mürekkepli kalemlerle "Merhûm Fasîhî Efendi meygede mahbubesine alâka idüp duvara kömür ile tahrir itdigidir" yazılıdır. Bu açıklamalara göre, Fasîhî meyhanede, bir güzele ilgi duymuştur. Bu duygularını da kömürle meyhanenin duvarlarına yazmıştır.

Şiirin ilk dizesinin baştaki dört kelimesi hariç Mevlevî Ahmed Fasîh Divanında da (Çıpan, 2003, 510) geçmektedir. Divandaki şiir, bir gazelin ilk ve üçüncü beytidir.

Bahse konu iki beyit, *Safâyî Tezkiresinde* de bulunmaktadır (Çıpan, 2005, s. 469). Bu şiir, Tezkireci Sâlim'in Fasîh Ahmed hakkında yazdığı uzun bir rivayet/hikâyede de geçmektedir (İnce, 2018, s. 358-362; İnce, 2005, s. 553-558).⁷ Rivayete göre Ahmed Fasîh Dede meyhanede bir güzele âşık olur. Her gece buraya gitmektedir. Ancak bu durum başkalarının dikkatini çeker. Pirpiri Mustafa ve Bekri Hasan bu durumdan rahatsızdırlar. Fasîh'in geleceğini bildikleri için bir gece ona pusu kurmuş, aşkıdan vazgeçmesini belirtmiş ve onu iyice dövmüşlerdir. Salim, Fasîh'in "hunrizlere cevap" şeklinde bu şiiri yazdığını söyler. Bu ifadelerle göre, Fasîh'in çok hırpalandığı, kanının aktığı anlaşılmaktadır. Hikâyenin devamında Bekri Hasan ve Pirpiri Mustafa, Fasîh'in marifet ehli birisi olduğunu anlamışlardır. Ancak Fasîh'in ayağa kalkacak hali yoktur. Onu alıp bir kayığa bindirmiş ve İstanbul'a göndermişlerdir.

Salim'in Fasîh Ahmed Mevlevî için aktardığı bilgilerde, şiirin ona ait olduğu vurgulanmaktadır. Ek olarak tezkirede bu aşk için yazdığı başka şiirlerine de yer vermiştir. Bu açıklamalara göre, şiir Ahmed Fasîh'e aittir. Şiirin Ahmed Fasîh divanında da geçmiş olması bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Ancak "rivayet" dediği için onun mahlası birbirine yakın olan iki şair hakkında anlatılanların karışmış olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Küçük bir ihtimal de olsa iki dizenin Fasîh'in şiirine nazire olduğu ifade edilebilir. Var olan bir rivayet, Fasîhî'ye ait olan divanın kenarında da bilgi olarak sunulmuştur. Veyahut şiir öğrenci Fasîhî'ye ait olup üstat olan şair tarafından gazelin içine serpiştirilmiştir. Hangi bilginin doğru olduğu tartışıldığında ve değerlendirildiğinde tercihin Ahmed Fasîh'ten yana olduğu görüşü ağır basar. Çünkü şiirin tamamı Ahmed Fasîh divanında geçmektedir. Fasîhî'ye ait divanın kenarına notu düşen kişinin isimleri karıştırdığı söylenebilir. İstinsah edilen yazma eser metni, başkası tarafından çok sonraları yazılmıştır. Bu kişinin bahse konu divanın kâtibi olması muhtemeldir. Şair Nâbî'nin cönklerdeki şiirleri üzerinde yapılan bir çalışmada (Gürbüz, 2012, s. 60-61) Nâbî'ye atfedilen bir şiirde de dizeler, nazire/benzer olarak görünmektedir. Gazeldeki bahse konu beyitler aynı olacak kadar benzerdir. Bu bilgi de şiirin divanda belirtilen kişiye ait olmayabileceğine dair bir ipucudur.

Yukarıda verilen şiir örneklerinden hareketle, divanın Hasan Fasîhî'ye ait olmayıp Ahmed Fasîhî'ye ait olduğu görüşü ileri sürülebilir. İnceleme kısmında ayrı bir maddede tanıttığımız Ahmed Fasîh'in öğrencisi olan şahıs ile ressam ve seyyah Ahmed Fasîhî'nin aynı kişi olduğu söylenebilir. Divanda bunu destekleyen şiir örnekleri yukarıda paylaşılmıştır. Bu durumda, bahse konu divanın Ahmed Fasîh'in öğrencisi Ressam Ahmed Fasîhî'ye ait olduğu belirtilebilir. Küçük bir ihtimal de olsa Hasan Fasîhî ile Ahmed Fasîhî'nin aynı kişi olması da gündeme gelebilir. Ancak bu ihtimal tezkirelerde geçen bilgilere göre değerlendirildiğinde

⁷ Rivayetin tamamı bu makalenin sayfa sayılarını artıracağından ilgili kısım özetle açıklanmaya çalışılmıştır. Geniş bilgi için tezkirenin ilgili sayfalarına bakılabilir (Salim, e-kitap 2018: s. 358). Ayrıca bu rivayet eksensli bir makale çalışmamız hazırlanma aşamasındadır.

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaslı Şairler ve Hasan Fasihi'ye Atfedilen...

yanlışlanabilir. Ahmed Fasîhî hakkında verilen bilgiler *Sâlim Tezkiresi*'inde geçer. Hasan Fasîhî hakkında detaylı bilgi veren *Râmiz Tezkiresi*, *Sâlim Tezkiresi*'ne zeyl/ek olduğu için aynı şairi yazması beklenmez. Ancak şairin adının Ahmed Hasan olması halinde bu durumda her iki tezkirede şairin bir adından bahsedildiği söylenebilir. Buna göre birinin Hasan'ı diğerini de Ahmed'i tercih ettiği belirtilebilir.

4. SONUÇ

Osmanlı Sahası Klâsik Türk (Divan) Edebiyatı geleneklerine göre Türkçe yazan Fasîhî mahlaslı şairler hakkında edebiyat tarihlerinde, diğer kaynaklarda, araştırma, inceleme ve derleme yayınlarında çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Değerlendirmelerimiz sonucu aynı şair olduğunu tespit ettiğimiz şairler de dâhil olmak üzere, Fasîhî mahlaslı şairleri tasnif amacıyla maddeler halinde belirtmeye çalıştık. Buna göre Anadolu sahasında yetişmiş ve Türkçe şiirleri olan şairler hakkındaki nihai bilgilere on iki şairden bahsetmek mümkündür.

Hasan Fasîhî'ye atfedilen ve Bayezid Devlet Kütüphanesinde bir yazma nüshası bulunan Divan'dan bahsedilmektedir. Ancak yazma divanda Hasan Fasîhî'ye ait olduğuna dair hiçbir kayıt yoktur. Divan'daki bilgilere bakıldığında bu şahsın Ahmed Fasîh'in talebesi olan şahıs olduğu söylenebilir. Ayrıca eğer tezkirelerdeki bilgilerde bir hata yoksa bu divanda geçen bazı şiirlerin bazıları ressam olarak anılan ve Mısır'a giden Pehlivan Ahmed Fasîhî'ye ait şiirler olduğu görülmektedir. Tezkirelerdeki ve Divandaki bilgiler uyduğundan, bu divanın ressam, müzisyen ve seyyah Ahmed Fasîhî'ye ait olduğu sonucuna ulaşılabilir.

İnceleme kısmında sadece tasnif amaçlı olarak ayrı kişiler olarak verdiğimiz Ahmed Fasîh'in öğrencisi olan şair ile Ressam Ahmed Fasîhî'nin aynı kişi olduğu düşünülmektedir. Çünkü bahse konu kişi, kendisi de bir ressam olan Ahmed Fasîh'ten ders almış ve tespitlerimize göre kendisinin onun mülahazalarıyla şiir yazdığını ifade etmiştir. Fasîhî'nin hem bağlama çalan hem de şiir okuyan biri oluşu, ayrıca resim sanatındaki ustalığı, Ahmed Fasîh'in öğrencisi olabileceğine dair ipuçlarıdır.

Bir mecmuada geçen mesnevinin başlığındaki "Fasîh(i)-i Amîdî/Âmedî" ibaresine ve içeriğine göre, 18. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan ve Şehit Ali Paşa'yı öven bir rüya etrafında şekillenen bir eser kaleme alan bir Fasîh/Fasîhî'den bahsetmek mümkündür. Şaire ait olduğu belirtilen mesnevinin ona ait olduğuna dair başlık dışında bilgi yoktur. Metin içinde geçen "fasîh" kelimesinden hareketle eser ona atfedilmiş olabilir. Fakat şairin kimliği açısından bakıldığında mesnevinin kime ait olduğundan öte başlığında verilen ibaredir. Bu bilgiye göre, Âmidî/Diyarbakırlı veya Âmedî görevlisi olarak tanınan bir Fasîhî veya Fasîh'ten bahsedilebilir. Ayrıca şiirdeki bilgi onun "Fasîh" olduğudur. Belki de başka eserlerinde Fasîh mahlasını kullanan bir şairden bahsetmek mümkündür. Aynı şekilde bu şairin başka eserlerinin olabileceği ve bu eserinde Fasîh mahlasını kullandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim (hızl.) (1999). *İsmail beliğ, nuhbetü'l-âsâr li-zeyli zübdetü'l-eş'âr*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- AÇIKGÖZ, Namık (1989). Divan şairlerinde mahlas meselesi, *Milli Eğitim*, (88), 59-63.
- AKTAŞ, Necati (1991). Âmedci. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 12. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- AKTEPE, Münir (1989). Ahmed (III). *İslâm Ansiklopedisi*. C. 2. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları., 34-38.
- ALİ ENVER (2010) *Semahane-i Edeb*, (hızl. Hafızoğlu, Tahir). İnsan Yayınları.
- ALİ ENVER (2013), *Semahane-i Edeb*, (hızl. Erdem, Sadık). Türk Tarih Kurumu Yayınları
- AMBROS, Edith Gülçin (1987). So Many Medhîs, *Türkische Miszellen Robert Anhegger Festschrift Amağan*, s. 25-33. (J e a n - L o u i s B a c q u e - G r a m m o n t, Ed.) *Melanges*.
- AYNUR, Hatice & Çakır, Müjgan & Koncu, Hanife & Kuru, Selim S. & Özyıldırım, Ali Emre (Hızl.) (2012). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*. Turkuaz Yayınları.
- BÜLBÜL, (2014). Fasîhî Mustafa. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-mustafa>
- COŞKUN, Ali Osman (1985). *Seyrekzâde Mehmet Âsım Zeyl-i zübdetül-eş'âr*. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- COŞKUN, Ali Osman (2019). Zeyl-i zübdetü'l-Eşâr, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap
- CÖNK, 06 Mil Yz Cönk 285, Ankara: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu.
- CUNBUR, Müjgân (2004). Fasîhî. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 4. s. 21. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- CUNBUR, Müjgân (2004). Fasîhî. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 4. s. 21-22. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ÇAPAN, Pervin (hızl.) (2005). *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî, İnceleme-Metin-İndeks*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ÇİPAN, Mustafa (2003) *Fasih Divanı, İnceleme-Tenkidli Metin*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- DİKMEN, Hamit (1991), *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- EKİNCİ, Ramazan (2014) Fasîhî, Uşşakizâde mehmed. Türk edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-ussakizade-mehmed>
- EKİNCİ, Ramazan (2018), *Vekâyi'u'l-Fuzalâ, Şeyhi'nin Şakâ'ik Zeyli*, Cilt 1-4. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaslı Şairler ve Hasan Fasihi'ye Atfedilen...

- ERDEM, Sadık (2004) Fasîhî. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 4. s. 22. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ERDEM, Sadık (hızl.) (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraîfâsı (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ERDOĞAN, Mustafa (2009) Divan şiirinde ortak mahlas sorunu ve Kabûlî örneği. *Erdem*, (53), 55-82.
- FASÎHÎ, *Divan-ı Fasîh*, Bayezid Devlet Kütüphanesi. 5754
- GENÇ, İlhan (2000) *Esrar Dede, Tezkire-i şuara-yı Mevleviye*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- GENÇ, İlhan (2018) *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. E-kitap
- GIYNAŞ, Kâmil Ali (2017) *Pervâne Bey Mecmuası*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. E-kitap
- GÖKALP, Halûk (2001). *Fasîhî Divanı (İnceleme-Metin)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜRBÜZ, Mehmet (2012). Sözlü kültür belleğinde bir divan şairinin izleri: cönklerde Nâbî. *Millî Folklor*, 24, (95), 54-62
- İÇLİ, Ahmet (2016). Dâî mahlaslı şairler ve Seyyid Yahya Dâî, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (15), 219-246
- İÇLİ, Ahmet (2018). Makalî'nin yeni şiirleri. ed. Berber, Ferhat & Durgun, Harika & Aydoğan Betül (Ed.) *Geçmişten Günümüze Manisa*, (s. 1245 -1260). Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- İÇLİ, Ahmet (2020). Divan Edebiyatında Levendî Mahlaslı Şairler ve Musullu Levendî. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 7(18), 203-217.
- İÇLİ, A. (2021). Lâgarî ve türkçe şiirleri . *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 31 (3) , 1171-1190
- İĞCİ, Alpay & Aydın, Güler (2014). Osmanlı imparatorluğu XII. yüzyılında rumelili edebî şahsiyetler” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9(6), 545-581.
- İNCE, Adnan (hızl.) (2018) *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Mirzâ-zâde Mehmed Efendi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İNCE, Adnan (hızl.) (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. E-kitap
- İPEKTEN, Halûk & İsen, Mustafa. & Toparlı Recep & Okçu, Naci & Karabey Turgut. (1988). *Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1989), Divan edebiyatında mahlasdaş şairler. *Millî Eğitim*, (82), 22-29.
- İSEN, Mustafa (1994), *Kühü'l-Ahbâr'ın tezkire kısmı*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- İSEN, Mustafa (1997). “Divan edebiyatında Mahlasdaş Şâirler”, *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler (İçinde)*, Akçağ Yayınları, 195-208.
- İstanbul kütüphaneleri Türkçe yazma divanlar kataloğu*, (1967) C.III, Fasikül II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KALPAKLI, Mehmet (2001). Divan Şiirinde Mahlas Üzerine. *Kitap-lık*, (45), 254-259.
- KAYA, Bilge (2003). *Hisali hayatı eserleri ve metaliü'n-nezair adlı eserinin birinci cildi inceleme-metin*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAYA Yiğit, Kalyon Abuzer (2013) “Peşтели Hisâlî-Metaliü’n-nezâir Mecmuası ve Mecmuada Yer Alan Şairlerin Mahlasları” *Turkish Studies* (8), 1, s. 335-371
- KESİK, (2014-2020), *Fasîhî, Ahmed Fasîhî efendi*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-ahmed-fasihi-efendi>
- KESİK, Beyhan (2014) *Fasîhî, Mehmed Fasîhî efendi*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi-mehmed-fasihi-efendi>
- KILIÇ, Filiz & Bülbül, Tuncay (2007). Bulgaristan doğumlu divan şairleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (43), 49-66.
- KOÇU, Reşad Ekrem (1971), Fasîhî Ahmed, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 10.
- KOZ, M. Sabri (1987). Âşık edebiyatımızda ortak mahlaslar Sorunu. *I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 169- 179
- KÖKSAL, M. Fatih (2005). Yanıltıcı mahlaslar yahut İbn-i Kemâl'in ettikleri, *Türk Edebiyatı*, (376),41-43.
- KÖKSAL, M. Fatih (2012) *Edirneli Nazmî, Mecmau'n-Nezâir*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. e-kitap
- KÖKSAL, M. Fatih (2013). *Fasîhî*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasihi>
- KURNAZ, Cemâl & Mustafa Tatçı (hzl.) (2001). *Mehmed Nâil Tuman, tuhfe-i nâilî-divan şairlerinin muhtasar biyografileri*. C. I-II. Bizim Büro Yayınları.
- KURTOĞLU Orhan, (2006). Divan şiirinde mahlas değiştiren ve birden fazla mahlas kullanan şairler. *Bilig*, (38), 71-91.
- KUŞOĞLU, Mehmet Oğuzhan (2012). *Sâdikî-i kitâbdâr'ın mecmâu'l-havâs adlı eseri*. [Yayınlanmamış Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- KUT, Günay. (1986). Mecmua, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C 6, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Mecmua*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. 06 Mil Yz A 2669.
- Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. 06 Hk 436.
- Mecmua-i Eşar*, Ankara İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 34/4.
- MORKOÇ, Yasemin Ertek (2003). *Eğridirli Hacı Kemal'in Cami'n-Nezâir'i*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Klâsik Türk Edebiyatında Fasîhî Mahlaş Şairler ve Hasan Fasihi'ye Atfedilen...

- MÜSTAKİMZADE Süleyman Sadeddin (2000), *Mecelletü'n-nisab*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZCAN, Abdulkadir (2010) *Şehid Ali Paşa Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, s. 434-434. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÖZCAN, Abdulkadir (hızl.) (1989). *Şeyhî mehmed efendi şakâ'ik-i nu'mâniyye ve zeyilleri, vakâyiü'l-fuzalâ*. Çağrı Yayınları.
- PAKALIN, Osman Zeki (1971). Amedî. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* C.1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- SEZEN Tahir (2017) *Osmanlı yer adları*. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- UZ, Özkan (2020). Fasîhî'nin Divanında Yer Almayan bir Nevruziyesi. *Birinci Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Sempozyumu* (USBBAS), Bilgitoy Tebliğler Kitabı, 352-362
www.yazmalar.gov.tr Erişim Linki: <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/medhiye-i-sultan-iii-ahmed/136919> (Erişim Tarihi 22.08.2021)
- YILDIRIM, Ali. (2006), *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlasnâmeler*. Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Kâşif (1979). Fasîhî, *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, devirler, isimler, eserler, terimler* C.3, Dergâh Yayınları.